

Les edicions d'Els Nostres Clàssics i els criteris d'edició. Aportació a la història de la col·lecció

Joan Santanach i Suñol
(Universitat de Barcelona)

Entre els projectes d'edició de textos catalans antics que s'han dut a terme des de fa més d'un segle i mig, la col·lecció Els Nostres Clàssics (ENC) és la iniciativa que ha gaudit d'una major continuïtat en el temps. Va ser fundada l'any 1924 per Josep Maria de Casacuberta. Es tracta d'un projecte, a més, que actualment continua ben actiu.¹ L'extens catàleg que pot exhibir i el prestigi dels investigadors que hi han col·laborat l'han convertida en referència d'altres editors de textos catalans. Com també en el blanc de determinades crítiques. Tant en un cas com en l'altre, el focus d'interès s'ha projectat sovint en els criteris d'edició de la sèrie i, encara més, en els criteris de transcripció.

Al llarg dels gairebé noranta anys d'existència de la col·lecció, els criteris d'edició han evolucionat i s'han adaptat a destinataris i objectius diversos, segons el moment històric i les circumstàncies en què s'ha hagut de desenvolupar la tasca editorial. Per bé que, no caldria dir-ho, hi hagi un pòsit comú i un seguit de trets que donen coherència als més de cent setanta volums que actualment conformen la col·lecció. L'objectiu del present paper és donar compte de les etapes i continuïtats que, a grans trets, podem detectar-hi, fent atenció a les

1. La longevitat de la col·lecció s'explica sobretot per dues raons. D'una banda, l'esforç i la dedicació de Josep Maria de Casacuberta (1897-1985), que va consagrar a l'editorial Barcino i, de manera molt especial, a la sèrie Els Nostres Clàssics, bona part de la seva vida i del seu patrimoni familiar. De l'altra, al valuós suport que l'editorial ha rebut, des de l'any 1972, de l'empresari Lluís Carulla (1904-1990) i, posteriorment, de la fundació que porta el seu nom, que n'ha garantit la continuïtat. Per a la història de l'editorial Barcino, vegeu entre altres MANENT, 1974 i 1980, LLANAS, 2005, SANTANACH, 2005.

opcions editorials que s'hi han prioritzat en cada període, des dels orígens fins al moment present.

1. El coneixement dels clàssics i la difusió de models lingüístics

A la dècada dels anys vint del segle passat, quan va néixer la col·lecció, es disposava d'un no gaire extens, però sí acceptablement significatiu, corpus d'edicions d'obres catalanes antigues, bona part de les quals medievals. Marian Aguiló havia publicat els dotze volums de la seva Biblioteca Catalana. Ramon Miquel i Planas en aquell moment ja havia donat a les premses el gruix de la seva col·lecció, iniciada el 1908, homònima de la d'Aguiló.² En l'àmbit dels estudis lul·lians, amb unes dinàmiques pròpies, per bé que paral·leles a la recuperació de la resta del patrimoni literari català, la Comissió Editora Lul·liana duia a terme les edicions de l'Obra Original de Ramon Lull, conegudes com les ORL, seguint el camí iniciat per Jeroni Rosselló el 1859; entre els anys 1906 i 1923 n'havien aparegut una dotzena de toms.³ Es podrien esmentar altres edicions remarcables, tant col·leccions com títols puntuals (el *Curial* d'Antoni Rubió i Lluch, el Jordi de Sant Jordi de Jaume Massó i Torrents, l'Ausiàs March d'Amadeu Pagès, el *Tirant lo Blanc* de Joan Givanel), per bé que les citades són sens dubte les iniciatives més destacades i les que numèricament havien aportat un major nombre de textos. I, en qualsevol cas, malgrat que s'hi haguessin aplicat criteris d'edició en alguns casos molt diferents, són representatives del tipus d'edicions publicades fins a l'any 1924, majoritàriament destinades a lectors erudits, si no especialistes, i amants de la bibliofília.

Ben poques havien estat, fins llavors, les iniciatives pensades per a un públic més ampli. Això no impedia que el tema hagués estat

2. L'any 1924 la col·lecció de Miquel i Planas estava formada per una desena de títols, alguns dels quals compostos per dos o, fins i tot, tres gruixuts volums. Posteriorment només n'aparegueren dues obres més: el *Curial e Güelfa*, datat el 15 de setembre de 1932 al colofó (tot i que «aparecido en septiembre de 1933»; ARAMON, 1934: 407) i l'*Espill* de Jaume Roig, amb data de 1929-1950.

3. Vegeu, per a un panorama de les edicions de textos catalans antics fins a mitjan segle XX, ARAMON, 1955; per a la col·lecció d'Aguiló, MIQUEL I PLANAS, 1911-1914: col. 60-64, i per a les edicions lul·lianes, SANTANACH, en premsa.

objecte de discussió. Mateu Obrador, impulsor de les ORL, havia fet interessants reflexions sobre el model d'edició, rigorosament filològic o amb un plantejament més divulgatiu, que s'havia d'adoptar a l'hora de donar a conèixer l'ampli corpus de textos inèdits en català. Ell mateix, paral·lelament a la tasca desenvolupada per a les ORL, en les quals cercava un equilibri entre els dos extrems esmentats, havia preparat alguns volums de Ramon Llull destinats a un públic general, com un *Llibre de les bèsties* aparegut l'any 1905 a la Biblioteca Popular de L'Avenç.⁴

Caldria fer referència, igualment, a les Històries d'Altre Temps, que l'esmentat Ramon Miquel i Planas havia publicat entre els anys 1907 i 1917. Aquesta col·lecció constitueix el primer intent reeixit de publicar una sèrie econòmica i manejable, destinada a posar a l'abast d'un lector no especialista un conjunt representatiu de textos catalans antics, amb especial atenció vers la narrativa cortesana i cavalleresca de format breu. Dos anys abans d'iniciar la col·lecció, el 1905, la revista *Juventut* havia encarregat a Miquel la preparació d'un fulletó, origen de la sèrie, que titulà *Histories d'altre temps*, en el qual va incloure el *Valter e Griselda* de Bernat Metge, *La filla del rei d'Hongria* i el *Paris i Viana*. I hi va dur a terme, com feia per aquelles mateixes dates Obrador al seu *Llibre de les bèsties*, un «ensaig de modernització ortogràfica del català antic». Això no obstant, l'any 1910 Miquel prescindí d'aquesta modernització en fer la reedició del volum i retornà, com als altres nou toms de la sèrie, al text en català antic, per bé que puntuat i amb una lleugera regularització ortogràfica. Ell mateix afirmava que, en emprendre la col·lecció, ja com a iniciativa personal, ho havia fet «ab moltes menys concessions

4. Obrador va donar a conèixer les seves valoracions referides a les edicions de textos en una famosa conferència a l'Ateneu Barcelonès, pronunciada el 14 de maig de 1904; també en va parlar en la seva intervenció al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, de 1906; vegeu OBRADOR, 1905 i 1908, com també MARTÍNEZ ROMERO, 2005-2006. A la introducció del *Llibre de les bèsties*, el lul·lista de Felanitx, en justificar el text ofert als lectors, hi afirma que s'han acomodat «a la capacitat o comprensió filologica de la generalitat de lectors algunes formes ortografiques o fonetiques de la nostra llengua arcaica», «alteració» que s'ha limitat «a l'estructura d'alguns mots i formes verbals, respectant integrament la construcció i maneres de dir que ofereix el text autentic» (Llull, 1905: 14).

al públich modern en materia ortogràfica, mes sempre ab l'esperit de servir a n'aquest». ⁵ En efecte, tot i el respecte envers la llengua medieval, a la contracoberta dels volums es feia ben explícit el caràcter i l'objectiu divulgatiu de la col·lecció:

El propòsit de l'editor no es altre que dotar la nostra bibliografia d'una serie de volums accessibles a tothom qui vulgui fer coneixença ab la literatura catalana clàssica, suplint la necessitat fins ara sentida de textos de vulgarisació correctament reproduïts hont se pugui formar el gust de la nova generació literaria y mercès als quals puguin els catalans estudiosos compenetrar-se ab les propietats característiques de la llengua materna.

El projecte d'Els Nostres Clàssics, malgrat que amb una actitud lingüística divergent pel que fa a la normativa i a l'acceptació de l'autoritat lingüística, coincidia amb les Històries d'Altre Temps en l'objectiu de facilitar als lectors catalans l'accés als textos antics en la llengua del país —en aquest cas, específicament als medievals— i difondre'n el coneixement. En aquest sentit el nom de la col·lecció, que havia d'acollir *clàssics nostres*, és a dir, obres de referència en llengua catalana, era ben significatiu. També hi coincidia en l'objectiu de proporcionar models lingüístics de qualitat als escriptors contemporanis. Ho remarcava Pompeu Fabra en algunes de les Converses filològiques que va dedicar a la col·lecció aquell mateix any 1924. ⁶ Aquest plantejament divulgatiu passava per evitar la majoria d'aspectes filològics o massa acadèmics que poguessin ser percebuts com a elements de distanciament entre els lectors potencials i el text. També anava en aquesta direcció l'opció adoptada, si més no inicialment, de regularitzar la grafia dels testimonis medievals.

Els primers toms de la col·lecció es van distribuir amb l'ortografia normalitzada d'acord amb el model impulsat per l'Institut d'Estudis Catalans. Així mateix n'havia d'afavorir la distribució fora dels cercles erudits que els volums d'ENC fossin econòmics i de petit

5. MIQUEL, 1911-1914: col. 66-69, com també RODERGAS, 1951: 8.

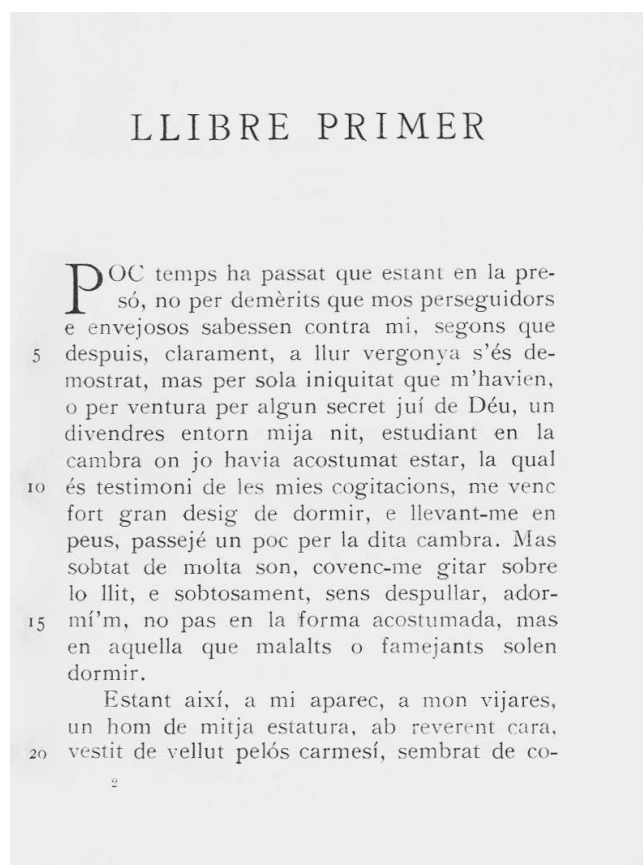
6. Vegeu-les ara recollides en FABRA, 2010: esp. 602-605, núm. 576-579, i també 621-628, núm. 600-610. Per als inicis de l'editorial, i per al suport que donaren a la iniciativa nombrosos intel·lectuals del moment, vegeu SANTANACH, 2007.

format —en dotzè—, per bé que amb una proposta tipogràfica ben digna —preparada per Josep Obiols—, i que continguessin materials addicionals destinats a introduir els lectors en les obres i a facilitar-ne la lectura. Aquests darrers materials es concretaven en breus introduccions, notes al final del volum, glossaris i, esporàdicament, il·lustracions. D'altra banda, encara des del punt de vista lingüístic, cal remarcar la tria dels tres primers títols, que no sols mostren la riquesa i la diversitat de registres emprats pels clàssics medievals, en la línia d'oferir models lingüístics de qualitat als lectors-escriptors, sinó que també incideixen en la unitat dels territoris de parla catalana, que Casacuberta va tenir ben present al llarg de tota la seva trajectòria com a editor. La col·lecció es va iniciar amb *Lo somni* del barceloní Bernat Metge, considerat un dels màxims referents per a la prosa; va continuar amb el primer volum del *Tirant lo Blanc*, obra del valencià Joanot Martorell, i tot seguit s'hi va publicar una antologia poètica del mallorquí Ramon Llull. Un diàleg, un text narratiu i obra en vers. En volums posteriors la diversitat de gèneres publicats es va ampliar, i la sèrie ben aviat va incloure cròniques historiogràfiques, traduccions antigues, tractats de diversa naturalesa, parlaments a corts, etc. Mostrar la varietat i la riquesa de la literatura catalana antiga formava part del projecte, gestat quan encara no feia un any del cop d'estat de Primo de Rivera.

El primer volum de la col·lecció, *Lo somni* de Bernat Metge, preparat pel mateix Josep M. de Casacuberta i amb un pròleg de Lluís Nicolau d'Olwer, ens pot servir per exemplificar els criteris adoptats en aquesta primera etapa de la col·lecció. L'editor, que tenia coneixement del conjunt de la tradició conservada —quatre manuscrits, un dels quals fragmentari—, opta per transcriure el que considera el *codex optimus*. Va atribuir aquesta condició al ms. 17, *olim* 21-3-32, de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona. Una vegada transcrit, en va corregir els passatges deturpats mitjançant la resta de la tradició, per bé que sense dur a terme una col·lecció sistemàtica de variants ni elaborar un aparat crític que les recollís.

Aquest procediment, que parteix de la tria del testimoni considerat més adequat i, a continuació, en repassa i, si escau, corregeix *ope ingenii* els passatges deturpats o fent recurs puntual a altres testimonis de la tradició o bé, fins i tot, a edicions prèvies recents,

va esdevenir habitual en els volums de les primeres etapes de la col·lecció. Cal tenir en compte, a més, que en moltes ocasions les obres editades s'havien conservat en un únic manuscrit o edició antiga, de manera que el procediment era obligat per les circumstàncies. En qualsevol cas, no hi ha dubte que així se'n simplificava el procés d'elaboració, i que tot plegat permetia posar a disposició dels lectors textos mitjanament controlats des d'un punt de vista crític en uns terminis temporals reduïts.

Inici de *Lo somni* de Bernat Metge, editat el 1924 per Josep M. de Casacuberta, regularitzat d'acord amb la normativa.

Des del punt de vista gràfic, Casacuberta va regularitzar l'ortografia de *Lo somni* d'acord amb la llavors encara recent normativa fabriana. No sols s'hi evitaven les vacil·lacions pròpies dels testimonis antics, sinó que un lector avesat a les normes de l'IEC no havia de trobar-hi diferències ortogràfiques substancials, inclosos l'ús de l'apostrofació, dels guionets o de l'accentuació. També en va regularitzar —establint un criteri que es mantindrà invariable en el conjunt

de la col·lecció— la puntuació i l'ús de majúscules i minúscules. I, és clar, en va desenvolupar les abreviatures. Aquesta modernització, tampoc en aquest cas, no va impedir a l'editor mostrar-se respectuós envers les particularitats lingüístiques i lèxiques del text:

Quant al llenguatge, no ens hem separat mai del text del manuscrit de la Universitat: l'adaptació que n'hem fet a l'ortografia moderna hem tingut en compte que no afectés a la fonètica ni al lèxic que revelen els textos de l'època (Metge, 1924: 16).

La col·lecció es va inaugurar amb un volum que cercava aproximar al màxim, sense modificar-ne la llengua, l'obra de Metge als lectors catalans. En el text establert els passatges corromputs s'havien detectat i corregit aplicant-hi criteris filològics. I, pel que fa al contingut, les breus explicacions introductòries de Nicolau i l'anotació de passatges concrets i el glossari, agrupats al final del tom (p. 169-180 i 181-188), ajudaven a contextualitzar i a fer accessible el text, escrit llavors feia més de cinc-cents anys. A la primera edició, encara, s'hi va afegir un *Suplement al glossari de "Lo somni" de Bernat Metge* de dotze pàgines, encartat al llibre, que n'ampliava el vocabulari i, encara, incloïa un apartat de «Particularitats morfològiques i sintàctiques», en què es feien aclariments sobre aspectes concrets de la llengua de l'obra que podien sobtar els lectors, com ara l'article, les formes del plural, els pronoms i determinants i, sobretot, la flexió verbal.

2. Accentuació de les exigències filològiques

Els criteris gràfics adoptats en *Lo somni* es van mantenir en els vint primers toms de la col·lecció. A partir del número 21, aparegut l'any 1928, corresponent al *Llibre de les dones* de Jaume Roig, es comença a manifestar un major respecte envers la grafia del text base. Tal com indica Francesc Almela Vives, curador de l'obra, «Quant a la transcripció, en general hem conservat les grafies de l'original» (Roig, 1928: 19). Per bé que no és massa clar quin és aquest original: segons s'indica, l'edició «És feta seguint el manuscrit de la Biblioteca Vaticana, a través de l'edició de Chabàs, i tenint en compte les tres

primeres edicions». No ens ha de sorprendre, doncs, localitzar en diversos llocs lliçons que no provenen del còdex únic, sinó de les edicions del XVI.⁷

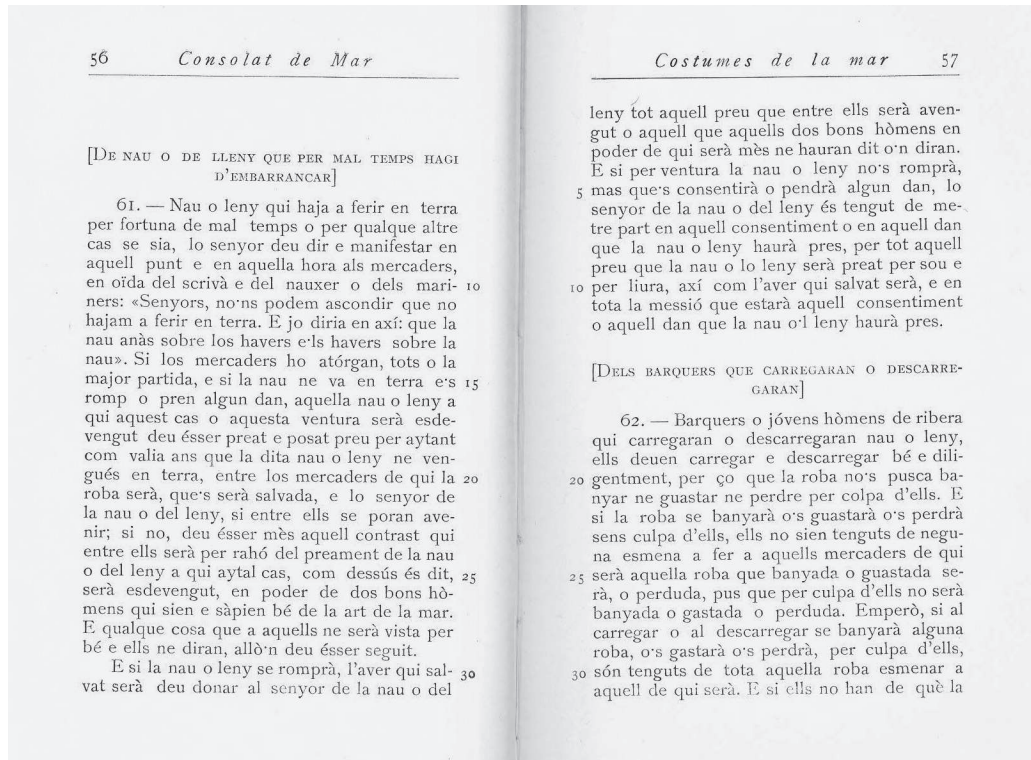
Sigui com sigui, a partir d'aquest volum els textos ja no es regularitzen sistemàticament d'acord amb la normativa, sinó que només s'incideix en determinats fenòmens, que ben aviat es reduiran. En el cas del text de l'*Espill*, la llista d'intervencions normalitzadores és encara llarga: a més de l'aplicació de criteris contemporanis a l'ús de majúscules i minúscules i de la puntuació, s'hi unifica el de *i/j* i *u/v*; es normalitza el de *s/ss/c/ç* en la representació del so de l'essa sorda; se suprimeixen les *h* no etimològiques, i se'n restitueixen les inicials omeses; se substitueix *y* per *i* (llevat del dígraf *ny*); se simplifiquen les consonants dobles inicials; s'usa el punt volat per a l'ela geminada quan al manuscrit hi ha *ll*; la *l* palatal es representa amb *ll*, i la *ch*, quan correspon al so africacat alveolar sord, se substitueix pel dígraf *tx*. Les dues darreres solucions van ser emprades únicament en l'edició de l'*Espill*, no en volums posteriors. Pel que fa a les elisions vocàliques no normatives presents al text, s'assenyalen amb un apòstrof («no'ls», «faré'ls», «si'l»), solució que trobem habitualment en edicions de textos romànics, però que acabarà sent desestimada per als volums d'ENC.

En dos dels toms publicats l'any següent, per la seva banda, s'hi van regularitzar de forma puntual altres grafies. En l'*Excitatori de la pensa a Déu* de Bernat Oliver, editat per Pere Bohigas, es va corregir *x* per *ix* quan representa el so fricatiu palatal sord, i en l'edició de la *Doctrina compendiosa* atribuïda a Francesc Eiximenis, a cura del pare Martí de Barcelona, s'hi va suprimir l'*u* muda en els grups *qua*, *gua* i *quo*, *guo* (*diga*, i no *digua*).

El procés d'aproximació a la grafia dels testimonis antics, iniciat l'any 1928, s'accentua a partir del 1930 i de l'edició del *Consolat de mar* a cura de Ferran Valls i Taverner. De fet, sobretot a partir d'aquesta edició, no hem de parlar tant de modernització gràfica dels textos, que és el que, si més no fins a l'*Espill*, s'havia fet, com d'adaptació de les normes de l'IEC a les grafies dels testimonis antics. L'editor del

7. Vegeu, per exemple, el primer vers de la p. 33 (corresponent al v. 793), «Doncs, Déu aidant», tal com es llegeix a les edicions, i no pas «Deu ajudant», que és el que es troba a la versió manuscrita.

Consolat ofereix una transcripció en què, a més de corregir possibles errors, s'ha puntuat el text, i se n'ha regularitzat únicament l'ús de *i/j* i *u/v*, i s'han simplificat les consonants dobles inicials (d'aquest darrer criteri, més endavant se'n prescindirà).

Exemple de transcripció fidel, amb algunes regularitzacions, del text base del *Consolat de mar*, I, editat per Ferran Valls i Taberner l'any 1930.

El respecte per la integritat gràfica del text antic implica, entre altres aspectes, prescindir de determinades aglutinacions que la normativa considera necessàries (així, per exemple, els sintagmes «de home» o «la art» es transcriuran conservant-ne la integritat vocàlica); o bé, evidentment, evitar la reconstrucció d'aquelles aglutinacions de mots o de partícules amb pèrdua de sons vocàlics que la norma no accepta, tal com hem indicat en relació amb l'edició de l'*Espill*. Ara, però, ja no s'hi usa l'apòstrof, sinó que la no representació d'un element s'indica mitjançant el punt volat (en els exemples de més avall, «si·l», «qui·s», etc.). L'apòstrof, per la seva banda, s'aplica únicament en aquelles aglutinacions presents als testimonis i que, d'acord amb la

normativa, cal escriure amb aquest signe («l'aver», «d'ells»). És a dir, l'apòstrof s'utilitza tal com marca la normativa, i el punt volat per a totes aquelles aglutinacions que en queden fora. Així, hi trobarem solucions com les recollides en les frases següents:

E si l pelegrí mor, ell pot jaquir la plaça a qui s volrà [...] Si los mercaders ho atórgan, tots o la major partida, e si la nau ne va en terra e s romp o pren algun dan, aquella nau o leny a qui aquest cas o aquesta ventura serà esdevengut deu ésser preat e posat preu per aytant com valia ans que la dita nau o leny ne vengués en terra. [...] E si la nau o leny se romprà, l'aver qui salvat serà deu donar al senyor de la nau (Valls, 1930-1933: I, 45 i 56).

El passatge citat encara recull una altra solució que s'hauria de comentar. Ha calgut accentuar la forma «atórgan», malgrat que la seva variant ortogràfica normativa («atorguen») no s'accentua, precisament a causa de la normativa fabriana sobre l'accentuació. Les normes accentuals assenyalen que les paraules planes no acabades en vocal, en vocal més *s* o bé en *e* o *i* més *n*, s'han d'accentuar gràficament. Si no, caldria llegir-les com a mots aguts. El respecte per les grafies originals combinat amb l'assumpció de la normativa ortogràfica, inclosa l'accentuació, comporta l'aparició d'algunes formes accentuades que, si més no en un primer moment, poden sobtar el lector («éran» 'eren', «dién» 'dient', «pagadós» 'pagadors'). O bé que calgui prescindir de determinats accents gràfics normatius («martis» 'màrtirs'). Aquesta situació, és clar, també pot implicar l'ús de dièresis impròpies de la normativa («reümples» 'reomple', «triünphant» 'trionfant').

El manteniment de la grafia original, encara que fos sotmesa, com hem vist, a una certa adaptació de la normativa, no va implicar altres canvis en els volums immediatament posteriors. El caràcter divulgatiu de la col·lecció es va mantenir inalterat, com s'observa en els materials que acompanyaven les obres. Continuem havent de parlar d'introduccions breus i de textos sense notes a peu de pàgina i amb poques indicacions filològiques explícites.

Els plantejaments exposats, en què filologia i funcionalitat es donen la mà, van afavorir que al llarg dels onze primers anys d'existència de la sèrie se n'imprimissin una quarantena de toms, dotze dels

quals dobles. El darrer volum previ a la Guerra Civil és el número 52, corresponent al tercer del *Llibre dels feits d'armes de Catalunya* del pseudo Bernat Boades, imprès el 1935. Després d'aquest, va caldre esperar dotze anys abans de disposar d'un nou clàssic, a causa de les restriccions de les noves autoritats franquistes. Tampoc no és descartable que, inicialment, Casacuberta mostrés alguns recels a l'hora de publicar en les noves i anòmales circumstàncies. Malgrat tot, ens consta que durant els primers mesos de l'any 1944 sospesava la idea de reprendre la col·lecció. Així ho degué comentar a Joan Coromines per carta i aquest el felicitava per la decisió l'1 d'abril des de Buenos Aires. Fins tres anys llargs més tard, tot i la bona predisposició de l'editor, els primers llibres impresos no van poder ser una realitat.⁸

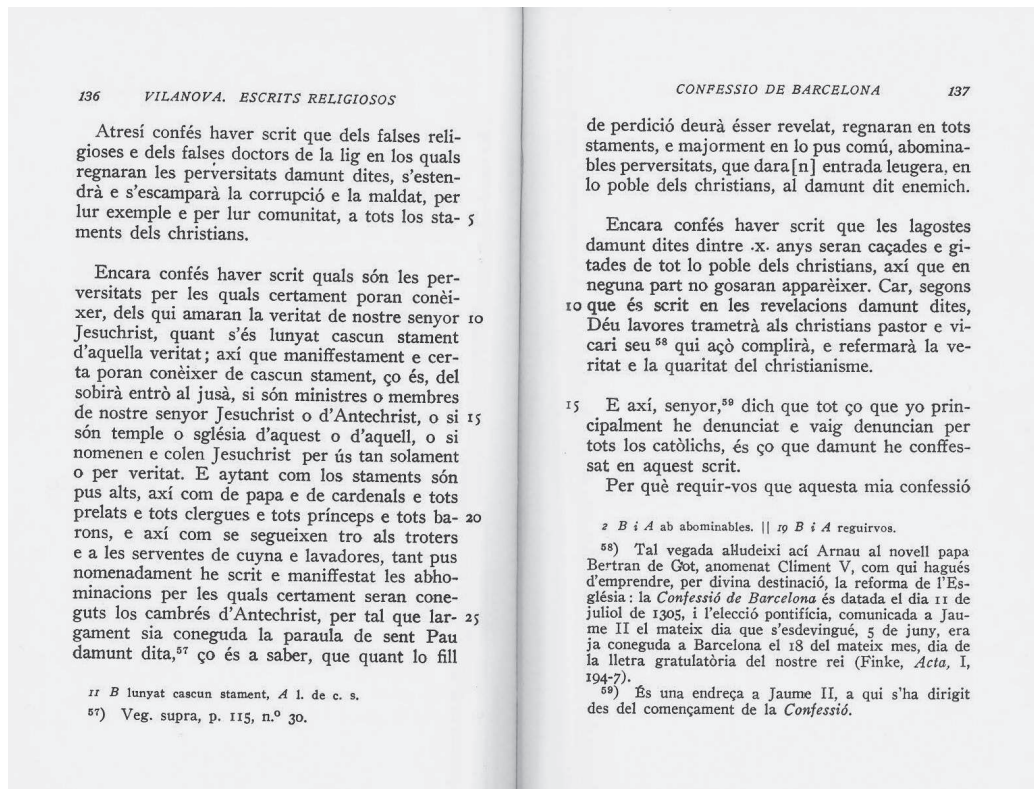
Entre els anys 1940 i 1946, en què l'editorial, no sols la col·lecció ENC, va restar inactiva, Josep M. de Casacuberta es va concentrar en l'estudi de la Renaixença i, específicament, en el de l'obra de Jacint Verdaguer. Va dedicar una atenció especial als seus inèdits i a la gestació de les seves dues obres més conegudes, *L'Atlàntida* i *Canigó*. D'aquestes investigacions, basades tant en els fons verdaguerians de la Biblioteca de Catalunya com en un coneixement directe del territori seguint les passes del poeta, en van sorgir diversos estudis i, sobretot, una nova col·lecció, la Biblioteca Verdagueriana. Va iniciar-se'n la publicació l'any 1953, precisament amb un volum del mateix Casacuberta dedicat a la gènesi de *Canigó* i a les estades pirinenques preparatòries que Verdaguer havia dut a terme contemporàniament a la composició de l'obra.

La represa d'ENC es va produir, tot i les circumstàncies adverses, amb una certa empenta. Així, el 1947 en van aparèixer quatre toms, encapçalats pels dos que conformen les *Obres catalanes*, espirituals i mèdiques, d'Arnau de Vilanova, a cura de Miquel Batllori. En els deu anys següents, fins al 1957, se'n van publicar fins a una trentena. Després d'aquesta data, el ritme de publicació va decaure ostensiblement, de manera que va esdevenir habitual que l'aparició de nous volums d'ENC es limités a un o dos exemplars anuals, o fins i tot que no se n'imprimís cap amb data d'algun any.

8. Vegeu COROMINES & CASACUBERTA, 2005: núm. 4, p. 30, com també núm. 5, p. 37.

És possible que la disminució en la freqüència de publicació dels volums es degués a una major implicació, i diversificació, de Casacuberta en projectes editorials i culturals variats, per bé que segurament també hi va tenir a veure el major grau d'exigència que s'observa en els volums de postguerra. En efecte, el tarannà eminentment divulgatiu dels anys previs deixa el lloc a una accentuació del rigor filològic i de la recerca històrica. Diversos factors ho van afavorir. D'entrada, la mateixa inèrcia de la col·lecció, que de mica en mica s'havia anat decantant per aquesta opció. En les circumstàncies tan poc favorables de la immediata postguerra publicar una col·lecció d'edicions crítiques de textos medievals, que se sumava a altres iniciatives d'alta volada cultural impulsades en aquells anys, era una forma de reivindicar l'existència, mal que fos en termes de mera supervivència, de la cultura catalana. I no hi ha dubte que així mateix hi degué influir la pressió del règim, més permissiu amb els productes destinats a les minories cultes que no amb els adreçats a un públic més ampli.

A partir de la represa, les introduccions dels volums d'ENC guanyen en extensió, i el seu contingut, en grau d'especialització. Aquests canvis també afecten les notes al text, les quals, així mateix, adquireixen més protagonisme, ja que es traslladen d'una posició marginal al final del tom (o al final del darrer volum, en les obres compostes per diversos lliuraments), i passen a situar-se a peu de pàgina dels passatges afectats. Això no sols es produeix respecte a les notes amb referències i explicacions culturals, històriques o lingüístiques, sinó també respecte a les entrades d'aparat crític, amb variants, esmenes o, fins i tot, documentació d'incidències en els testimonis. Per facilitar-ne la consulta, en alguns volums, com per exemple els d'Arnau de Vilanova de l'any 1947, l'aparat es presenta a part de la resta de l'anotació i ocupa un espai específic, amb un cos de lletra inferior, entre el text i les notes a peu de pàgina. I, per tal de no fer-lo excessivament feixuc, en algunes edicions es prepara un aparat crític complementari, amb les variants considerades menors, no significatives, i altra informació addicional, que s'incorpora al final del volum.

Pàgina de la *Confessió de Barcelona* d'Arnau de Vilanova, dins *Obres catalanes*, I, a cura de Miquel Batllori, 1947. En la transcripció, s'ha tendit a respectar la grafia del text base, i s'ha incorporat a peu de pàgina l'aparat crític i l'anotació.

Amb aquests canvis d'orientació, els volums esdevenen inevitablement menys assequibles per al públic general a qui es volia arribar l'any 1924 i algunes de les característiques formals de la col·lecció perden sentit. Sobretot les mides reduïdes, pensades per afavorir-ne la manejabilitat, i que obligaven a multiplicar el nombre de volums per títol. Ara es tracta de presentar llibres d'aspecte acadèmic, no pas edicions de butxaca. Així, el 1970, després d'arribar al número 100, dedicat a les *Obres catalanes* de Francesc Moner, a cura de Peter Coccozzella, la col·lecció canvia de format. I el número següent, el 101, el primer dels *Furs de València*, a cura de Germà Colón i Arcadi Garcia, es publica ja en octau, cosa que permet ampliar considerablement el contingut dels nous volums —tot i el canvi de format, l'extensió dels *Furs* valencians requerirà onze lliuraments, que, si s'haguessin mantingut els toms en dotzè, probablement s'haurien triplicat.

Precisament amb motiu del canvi de format es va imprimir un opuscle de vuit pàgines, datat el juliol de 1970, en el qual es donava a conèixer el propòsit de la modificació, sobretot justificada per «accelerar la publicació del corpus de la nostra literatura antiga». I s'hi afegia que, «Tret d'aquesta alteració de caire material, la col·lecció mantindrà íntegrament les característiques que hi han estat pròpies d'ençà de la seva represa l'any 1946 [*sic*] (núm. 53)». A continuació llistava set característiques, en part ja apuntades, les quals es reivindicaven «semblants, amb lleugeres diferències, a les de les bones edicions crítiques de textos romànics que hom publica arreu».

Les dues primeres fan referència al contingut de la col·lecció. D'una banda, s'hi especifica l'abast cronològic de la sèrie. S'hi afirma el propòsit de publicar-hi «la totalitat dels textos literaris catalans — originals i traduccions; publicats i inèdits — fins als segles XV-XVI»; segons Casacuberta havia indicat en més d'una ocasió, concebia el marc temporal de la col·lecció des de les primeres manifestacions escrites en català fins a la impressió dels *Dos llibres de poesia* de Pere Serafí, datat el 1565. D'altra banda, es parla del contingut dels volums, en els quals «els textos són donats complets», és a dir, no s'hi publiquen antologies, com sí que s'havia fet amb alguns títols dels anys vint — com, per exemple, amb el *Tirant lo Blanc*, tot i que se'n van imprimir cinc volumets. Aquesta voluntat d'exhaustivitat es pot documentar almenys des de l'any 1935 en el subtítol que acompanya el nom de la col·lecció, «Obres completes dels escriptors catalans medievals»; el primer volum en què el trobo és el número 49, dedicat a traduccions breus d'Antoni Canals preparades per Martí de Riquer el 1935.

La tercera fa referència als testimonis usats en l'establiment dels textos, que seran «tots els manuscrits — i edicions antigues — que puguin tenir interès». Aquesta afirmació divergeix de la pràctica habitual en els primers toms de la col·lecció, en els quals, com hem vist, es prenia un testimoni com a text base i se'n corregien els passatges deturpats, però no es feia una col·lació sistemàtica de les variants basada en una anàlisi fonamentada de les relacions existents entre els testimonis conservats. Pel que fa a la imprecisió que pot implicar l'afirmació «que puguin tenir interès», amb el temps s'ha tendit a fer una interpretació inclusiva d'aquest criteri, i a afavorir que les

edicions partissin, si més no, d'un estudi complet del conjunt dels testimonis conservats.

La quarta característica recollida a l'opuscle parla de la transcripció dels originals, que ha de ser «rigorosament fidel al manuscrit adoptat com a bàsic», i sols se'n regularitzen els trets que hem detallat més amunt: l'ús de majúscules i d'*i/j* i *u/v*; a més, s'hi empren «els accents, l'apòstrof i el guionet del català actual; s'hi resolen les abreviatures; s'hi separen els mots i s'hi punctua el text d'acord amb la llengua moderna». Aquest criteri, és clar, plantejava únicament el marc general amb què s'havia d'encarar la transcripció del testimoni base i la fixació gràfica del text. L'adaptació d'aquestes normes a fenòmens concrets requeria una atenció i unes solucions específiques, que es plantejaven a mesura que calia fer-hi front.

Finalment, les tres darreres característiques fan referència al contingut de l'anotació al peu de pàgina (amb dades i variants textuais, aclariments de passatges incorrectes i obscurs, altres comentaris útils per al lector...); al glossari (Casacuberta concebia la col·lecció com un tot, de manera que els mots inclosos en els vocabularis de volums publicats no es recollien en glossaris posteriors), i al contingut que havia de constar a la introducció, també en termes molt generals.

El model d'edició crítica descrit l'any 1970 s'ha mantingut, a grans trets, en els volums publicats a partir d'aleshores. Els criteris d'edició s'han adaptat, quan ha calgut, als títols i a les tradicions textuais que requerien un tractament específic, i se n'han concretat aspectes determinats per fer-ne més efectiva l'aplicació. Però els criteris de transcripció descrits, el propòsit d'incloure textos complets i l'objectiu de partir del conjunt de la tradició textual conservada per evitar la pèrdua de dades significatives s'han mantingut inalterats.

3. Un exemple pràctic: el cas de les edicions lul·lianes

En les pàgines anteriors s'han descrit diversos canvis generals que han experimentat els criteris d'edició de la col·lecció. Per valorar amb més noció de causa les implicacions dels diversos models d'edició, és útil analitzar l'aplicació dels criteris en edicions corresponents a etapes diferents. Atesa l'extensió de la producció de Ramon Llull, i el fet que sovint de les seves obres se n'han conservat diversos testi-

monis, cosa que implica una major complexitat a l'hora d'editar-les, és representatiu resseguir les publicacions lul·lianes aparegudes al llarg dels més de vuitanta anys d'existència de la sèrie, que permeten exemplificar les diverses etapes que constatem en la història de la col·lecció.

La primera publicació lul·liana dins ENC són les ja esmentades *Poesies* del 1925, en què Ramon d'Alòs-Moner va publicar una selecció de textos en vers de Ramon Llull. Els poemes recollits en aquest tom es presenten ortogràficament regularitzats. Per a l'establiment dels textos, els més extensos recollits només parcialment (els *Cent noms de Déu*, la *Medicina de pecat*), s'escull un manuscrit base i es compara amb un segon manuscrit. No s'especifica si aquesta comparació és sistemàtica o bé únicament, com sembla més probable, per a aquells llocs que generen dubtes a l'editor. També s'assenyala que s'hi té en compte l'edició «no massa fiada» que Jeroni Rosselló va publicar de les poesies lul·lianes (Llull, 1859). En cap cas no hi ha aparat ni s'especifiquen quins canvis s'han fet al text o quins pasatges s'hi han corregit. Així, per exemple, s'edita el *Cant de Ramon* a partir d'un manuscrit llavors propietat d'Estanislau Aguiló,⁹ i es té en compte un segon còdex del Col·legi de la Sapiència, l'actual ms. F-129; es prescindeix, en canvi, dels altres nou còdexs de l'obra que Ramon d'Alòs tenia documentats.¹⁰ L'objectiu d'oferir textos amb unes certes garanties però sense que la recerca n'endarrereixi la publicació afavoreix que, en el cas de les dues poesies del *Blaquerna*, se n'aprofiti la versió inclosa en l'edició de la novel·la, publicada a les ORL (Llull, 1914).

El mateix esperit pràctic condiona l'elaboració del següent volum lul·lià, aparegut el 1927 a cura de Marçal Olivari i amb introducció i notes de Salvador Galmés. S'hi va incloure el *Llibre d'amic e amat* i el *Llibre d'Ave Maria*, tot dos procedents del *Blaquerna*,

9. Es tracta de l'actual ms. 4 de la Societat Arqueològica Lul·liana de Palma de Mallorca.

10. Per a la tradició manuscrita del *Cant de Ramon*, de la qual avui coneixem disset manuscrits catalans, un de llatí (del s. XVIII) i un d'espanyol (també del XVIII), vegeu la Llull DB, <<http://orbita.bib.ub.edu/llull/>>.

respectivament dels llibres cinquè i segon.¹¹ A l'hora d'editar-los es parteix del ms. Hisp. 67 (610) de la Biblioteca Palatina de Munic (actual Staatsbibliothek), designat amb la sigla *A*, del qual n'hi havia reproducció a la Biblioteca de Catalunya i que és el manuscrit que s'havia usat com a text base a l'edició esmentada de la novel·la (ORL; 1914); aquest text s'esmena, en comptades ocasions, a partir de dos altres testimonis, l'esp. 478 de la Bibliothèque Nationale de París —que, en realitat, no és còpia de la versió catalana de l'obra, sinó de l'occitana— i el ms. 1025 de la Biblioteca Provincial de Palma, que sols conté el llibre cinquè; aquest darrer, a més, des d'un punt de vista textual és un testimoni ben poc fiable, cosa que els editors no sabien, perquè es tracta d'una retraducció catalana del trasllat occità.¹² L'escassa tradició manuscrita de la versió original del *Blaquerna* (el ms. *A*, acèfal, és l'únic testimoni català medieval que ens n'ha arribat) no donava gaires més opcions.¹³

Posteriorment, ja a la dècada dels anys trenta, es van publicar dos altres títols lul·lians: el *Llibre de meravelles*, també conegut com *Fèlix* (1931-1934), i el *Blaquerna*, aquesta vegada complet (1935-1954). De totes dues edicions, se'n va fer càrrec Salvador Galmés, aleshores responsable d'edició de les ORL. Per a tots dos títols, coherentment amb els criteris adoptats a partir del 1930, la transcripció es va dur a terme amb el màxim respecte pel testimoni base, per bé que fent-hi l'adaptació esmentada a la normativa.

L'objectiu primordial de fer accessibles els textos de Llull és especialment evident en l'edició del *Fèlix*. D'aquesta obra, que no es va arribar a incloure mai a les ORL, se'n conserva un nombre de testimonis important. Galmés recull notícies de fins a deu còdexs catalans i quatre més en altres llengües (dos d'italians, un de francès i un sense determinar).¹⁴ Els catalans són els següents:

11. Vegeu també el comentari d'Albert Soler sobre aquesta edició a LLULL, 1995: 216.

12. Per a les relacions detectables al si de la tradició textual del *Blaquerna*, vegeu LLULL, 1995: 234-246 i 2009: 48-63.

13. A partir del text de 1927, Ramon Aramon va preparar una versió moderna del *Llibre d'amic e amat*, publicada el 1935 com a núm. 117 de la Col·lecció Popular Barcino, i primer de la subsèrie Els Clàssics Catalans Modernitzats.

14. Vegeu LLULL, 1931-1934: I, 17-22. Per al conjunt de la tradició manuscrita plurilingüe del *Fèlix*, vegeu LLULL, 2011.

- A*
1. Palma, Societat Arqueològica Lul·liana, 6 (1367)
 2. Londres, British Library, Add. 16428 (1386)
 3. Vaticà, Bibliotheca Apostolica, Vat. lat. 9443 (XIV)
 4. Munic, Bibliotheca Reial (actual Staatsbibliothek), Hisp. 51 (595) (1406)
- B*
5. Palma, Societat Arqueològica Lul·liana, 7 (1458), 1-128
 6. Milà, Biblioteca Ambrosiana, I 34 Inf. (XV), 1-208
-
7. Palma, Causa Pia (1633)¹⁵
 8. Palma, Biblioteca Ayamans, aleshores perdut (1634)¹⁶
 9. Munic, Bibliotheca Reial (actual Staatsbibliothek), Hisp. 69 (612) (XVII)
 10. Santander, Biblioteca de Menéndez y Pelayo, 283 (XVII)

A més d'aquests deu còdexs (un dels quals, el de la Biblioteca Vaticana, no és pròpiament un testimoni del text català, sinó una versió occitana híbrida),¹⁷ actualment tenim coneixement de dos altres manuscrits catalans: el 44.A.3 de la Biblioteca Corsiniana de Roma (XV), i el F-196 del Col·legi de la Sapiència de Palma (XVII). Doncs bé, Galmés, per a l'establiment del text, va tenir únicament en compte dos dels tres còdexs que tenia a l'abast a Palma mateix. Es tracta dels que a la llista anterior tenen les sigles *A* i *B*; pel que fa al tercer, assenyalat amb un guió, l'editor afirma que és còpia del seu text base i no li assigna sigla. A l'hora d'editar l'obra, per tant,

Hem procurat de restituir a la lliçó primitiva les esmenes i correccions que aquest ms. [*A*] sofrí posteriorment. Les omissions —salts de mot a mot, generalment—, les hem suplert amb lliçons del manuscrit 5 de la mateixa Societat Arqueològica (*B*), el qual també aprofitem per a les notes i principals variants.¹⁸

15. Aquest còdex actualment és el ms. 12 de la Biblioteca de Sant Francesc, en dipòsit a la Biblioteca March de Palma.

16. Actualment aquest manuscrit és el 184 de la Biblioteca del Monestir de Montserrat.

17. Vegeu BADIA, SANTANACH i SOLER, 2009.

18. LLULL, 1931-1934: I, 21; la referència al manuscrit 5 correspon a la numeració de la llista de testimonis, no pas a la signatura del còdex.

D'acord amb aquestes afirmacions, a l'apartat de «Variants i correccions» (vol. IV, p. 329-346) es recullen estrictament les esmenes que s'han fet al manuscrit base mitjançant *B*, o bé basades en les dues mans correctores que Galmés va individualitzar en *A* (sobretot *A*¹, molt més puntualment *A*²), o bé per conjectura. El text resultant, doncs, és prou correcte, però de cap manera no resol els problemes que presenta la complexa tradició de l'obra. Caldrà esperar fins a l'edició d'Anthony Bonner (Llull, 1989) i, sobretot, l'edició crítica dirigida per Lola Badia (Llull, 2011) per tal d'obtenir una visió de conjunt de les relacions entre els testimonis del *Fèlix*.

Menys possibilitats ofereix, com s'ha apuntat, la tradició textual del *Blaquerna*. Salvador Galmés, que ja n'havia preparat una primera edició, juntament amb Miquel Ferrà, per a les ORL (Llull, 1914), va haver de partir dels mateixos tres testimonis emprats en l'edició del 1927 del *Llibre d'amic e amat* i del *Llibre d'Ave Maria*. Es tracta de l'únic manuscrit medieval en català que se n'ha conservat, acèfal (*A*), i de dos còdexs relacionables amb la tradició occitana: l'única còpia, igualment acèfala, d'aquesta traducció (*P*), i un manuscrit retraduint al català que únicament transmet el llibre cinquè de l'obra (*D*).¹⁹ Aquest reduït nombre de còdexs medievals conservats es deu molt probablement a l'existència d'una edició apareguda a València el 1521 (*V*), impulsada per Joan Bonllavi, la qual presenta un text modernitzat i molt modificat des del punt de vista lingüístic, retòric i estilístic. Galmés, molt a contracor, va haver d'aprofitar el text d'aquesta edició per als capítols inicials, perduts en el manuscrit català i que tampoc no s'havien conservat en l'occità.²⁰

De nou, l'edició del *Blaquerna* no pretén oferir una col·lació sistemàtica dels testimonis, sinó que «Només anotarem les variants de concepte, i rarament les de lèxic, deturpat en *V* i a provençalat en *P*» (Llull, 1935-1954: I, 15-16). O, si més no, això deia Galmés l'any 1935.

19. Es corresponen amb els ja esmentats manuscrits esp. 478 de la Bibliothèque Nationale de France (*P*), i 1025 de la Biblioteca Pública de Mallorca (*D*).

20. Es tracta dels capítols 11-4t, parts del 5è i pràcticament tot el 6è. En LLULL, 2009, l'opció seguida per suplir aquest buit es concreta en un assaig de reconstrucció del text original basada en les traduccions francesa i llatina medievals i el text modernitzat de Bonllavi. Vegeu el facsímil de l'edició de 1521 en LLULL, 1975 i, per a la versió del romanç, SCHMID, 1988 i SOLER, 1995.

Amb l'esclat de la Guerra Civil, l'edició va quedar interrompuda i no es va poder continuar fins dotze anys més tard, el 1947, el mateix any de la represa de la col·lecció, en què se'n va publicar el segon volum. Els dos darrers, el tercer i el quart, van aparèixer el 1954, tres anys després de la mort de Salvador Galmés. Especialment els dos últims evidencien el canvi d'orientació de la col·lecció.

El volum tercer, que conté el *Llibre d'amic e amat* i l'*Art de contemplació* (cap. 99-115 de l'obra), s'obre amb una «Nota editorial» anònima, per bé que segurament deguda a Josep M. de Casacuberta, en què s'expliquen les circumstàncies de l'edició i es fa un breu esbós biogràfic de l'editor desaparegut (p. 5-8). I s'hi anuncia que al volum quart, «per tal d'adaptar l'edició, en el possible, a les característiques actuals de la col·lecció», s'hi recollirà l'anotació del text, a cura d'Andreu Caimari (que, efectivament, trobem al vol. IV, p. 5-82), i l'aparat crític, que és gairebé exhaustiu, la bibliografia, un parell d'apèndixs (sobre els versicles apòcrifs del *Llibre d'amic e amat* i el cap. «De la passion de Jesucrist», aleshores considerat així mateix apòcrif) i un glossari, a cura de Rosalia Guilleumas (IV, p. 83-174).

Després dels llibres editats per Galmés, van haver de passar divuit anys abans que es tornés a incloure una nova obra lul·liana dins la col·lecció. Les primeres que hi van aparèixer, totes dues a cura de Gret Schib, són ja volums en octau. Es tracta de la *Doctrina pueril* (1972) i de l'*Arbre de filosofia d'amor* (1980). En aquests dos volums, com en les edicions de Galmés, la transcripció del manuscrit base es fa amb un criteri invariable de fidelitat al text transmès i amb la indicació sistemàtica a l'aparat crític de qualsevol intervenció que s'hi dugui a terme. L'establiment del text, per la seva banda, no es basa simplement en la confrontació del manuscrit base amb un altre testimoni, sinó que hi ha una voluntat de tenir en compte, fins allà on sigui possible, el conjunt de la tradició catalana medieval.

A l'aparat de l'*Arbre de filosofia d'amor*, Schib hi recull, a més de les intervencions que, com a editora, fa al text base, les variants dels altres dos manuscrits medievals que se'n coneixen; allhora, desestima les de dos altres còdexs siscentistes de què té notícia.²¹ Es tracta dels manuscrits següents:

21. Vegeu la introducció de Schib a LLULL, 1980: 12-15.

- S* Palma, Biblioteca Diocesana, Col·legi de la Sapiència, F-129 (XIV, inici)
- A* Palma, Biblioteca Estanislau Aguiló (XIV-XV)²²
- B* Londres, British Library, Add. 16430 (XV)
 - Vaticà, Bibliotheca Apostolica, Vat. lat. 10036 (1615)
 - Madrid, Biblioteca Nacional de España, 185 (1645)

La fixació del text de l'*Arbre de filosofia* es basa, doncs, en el conjunt de la tradició catalana medieval, i s'ha prescindit, en canvi, de les traduccions en altres llengües que igualment ens n'han arribat (llatí i castellà), i dels manuscrits moderns.

Una actitud similar, encara que més selectiva, per mor del major nombre de testimonis conservats, és la que Schib va adoptar respecte a la tradició de la *Doctrina pueril*. Aquesta obra havia estat objecte d'una primera edició basada en criteris filològics l'any 1906, en el primer tom de les ORL. Mateu Obrador en va establir el text basant-se sobretot en tres manuscrits catalans i una edició setcentista, i així mateix en alguns passatges va tenir en compte una traducció llatina:

- B* Barcelona, Biblioteca del Seminari, fons Torres Amat (XIV)
- C* Valldemossa, Biblioteca de la Cartoixa (XVII) [versió modernitzada]
- M* Palma, Biblioteca Pública, 1024 (XVII) [*descriptus* de *B*]
- P* Palma, P. A. Capó, 1736 [text imprès i modernitzat]
- Palma, Biblioteca Pública, 1072 (XVIII) [traducció llatina]

En la tria dels testimonis emprats hi va tenir un paper destacat l'accessibilitat per a l'editor: llevat del text base, la resta era a Mallorca mateix. Obrador no va utilitzar, en canvi, altres manuscrits de l'obra que li constava que es conservaven a Munic i a Milà.

Quan Gret Schib va emprendre'n l'edició, va haver de fer front a una situació força diversa. El manuscrit base d'Obrador (*B*), medieval, es creia destruït en l'incendi que havia patit el Seminari de Barcelona el 1936, i tampoc no es coneixia la localització del còdex de

22. Aquest còdex actualment constitueix el ms. 4 del fons de la Societat Arqueològica Lul·liana.

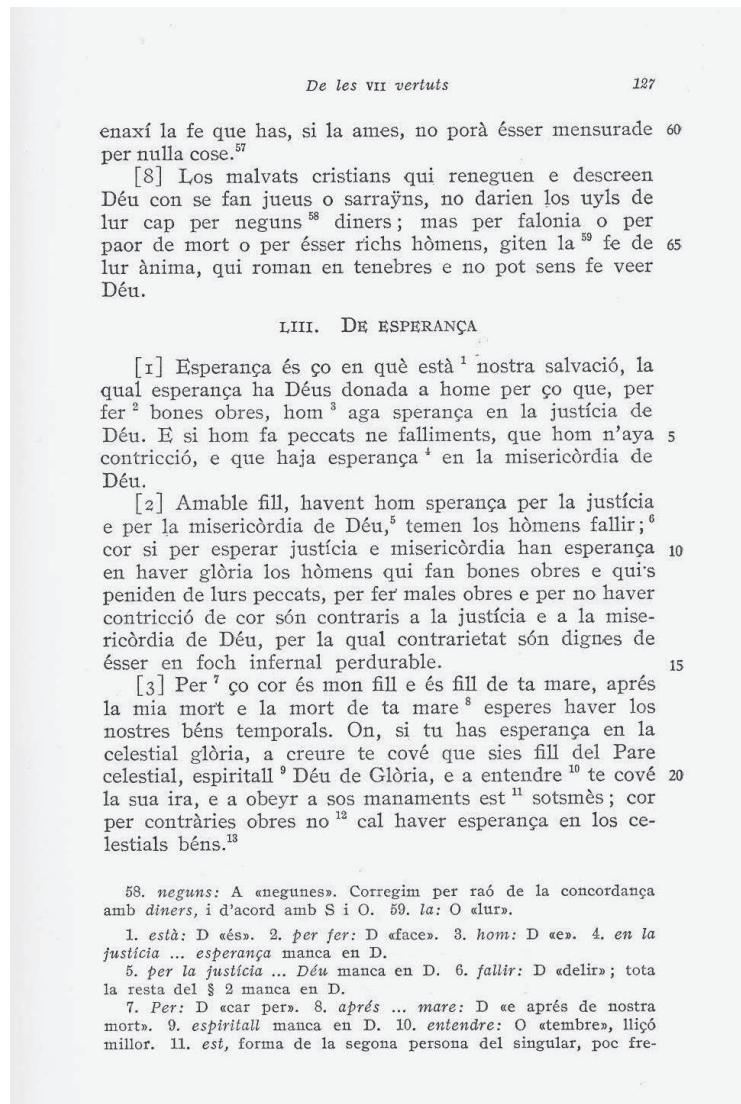
la Cartoixa de Valldemossa.²³ Malgrat aquest inconvenient, la llista de testimonis que, en grau divers, va tenir en compte en la seva edició és sens dubte llarga:

- A* Munic, Staatsbibliothek, 605, Hisp. 61 (XV)
- D* Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 700 (XIV) [fragmentari]
- E* Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 481 (XIV) [cap. 82]
- F* Palma, Convent de Sant Francesc, 15 (f. XVII-1732)
- G* Marsella, Bibliothèque Municipale, 1095 (XIV) [fragmentari]
- H* Palma, Biblioteca Pública, 1042 (XV) [cap. 72]
- K* Andorra, Arxiu Històric Nacional, fons ASC 1 (XIV) [fragmentari]
- M* Palma, Biblioteca Pública, 1024 (XVII) [*descriptus* de *B*]
- N* Madrid, Biblioteca Nacional de España, 185 (1645)
- R* Munic, Staatsbibliothek, Clm 10529 (XIV) [cap. 73, 9-11]
- S* Munic, Staatsbibliothek, 609, Hisp. 66 (XIV)

El text, el va establir a partir dels dos còdexs medievals conservats a Munic, prenent el primer com a base (*AS*). Atès que aquests dos testimonis són ecdòticament molt propers, els va col·locar amb el text de l'edició de 1906 (que identifica amb la sigla *O*). Així mateix, va consultar, i en va recollir variants a l'aparat, alguns dels manuscrits fragmentaris que s'han conservat de l'obra (*DEGHR*, però no *K*, el més extens dels parcials). I, sols per als quatre primers capítols, va incloure lliçons dels manuscrits moderns: *M* i, en nombre molt menor, *FN*.²⁴ No va emprar, per contra, el còdex de la Biblioteca Ambrosiana de Milà esmentat per Obrador, tot i que es tracta d'un manuscrit contemporani de Llull, perquè pertany a la tradició occitana de l'obra.

23. Per a la desaparició i posterior localització d'aquests dos manuscrits, que actualment formen part del fons de la Biblioteca de Catalunya, ms. 3187 (*B*), i del de la Societat Arqueològica Lul·liana (*C*), vegeu SANTANACH, 2000.

24. Vegeu la introducció de Schib a LLULL, 1972: 36-37. Per al conjunt de la tradició textual de la *Doctrina pueril*, composta encara per alguns testimonis més, vegeu LLULL, 2005.

Pàgina de l'edició de Gret Schib de la *Doctrina pueril* de Ramon Llull,
publicada l'any 1972.

En general, l'editora tendeix a reproduir les lliçons del manuscrit
base (A) de forma mecànica, fins i tot quan l'edició d'Obrador i l'altre
manuscrit medieval de què disposa (S) coincideixen en una variant que
s'hi oposa, i només el corregeix «en casos d'evident errada de copista».
Vegem-ne algun exemple:

1. Cap. 32, 2 (94.II-14). E esquiva e fug al consell d'aquels qui *ignora-
ment*¹⁹ e havent mala volentat són aconselladors qui consellen a hom
falliments e errós.

19. *ignorament*: 'ignorantment'. S, O, D «ignorantment».

2. Cap. 50, 4 (121.18-22). Con los Apòstols foren enaxí enbeguts e afflamats de la gràcia del Sant Sperit, adonchs *amaren*²³ preÿcar los Evangelis de Déu, los quals no podien preÿcar dentrò que'l Sant Sperit devalà sobre éls.

23. *amaren*: O, D «anaren», lliçó millor.

3. Cap. 53, 3 (127.18-21). On, si tu has esperança en la celestial glòria, a creure te cové que sies fill del Pare celestial, espiritall Déu de Glòria, e a *entendre*¹⁰ te cové la sua ira, e a obeyr a sos manaments est sotsmès.

10. *entendre*: O «tembre», lliçó millor.

Valguin aquests casos per mostrar que el procediment afavoreix el manteniment de lliçons dubtoses o errònies (al núm. 1 la lliçó d'*A* és fruit de l'oblit d'una abreviatura) o en les quals es reconeix explícitament que altres variants són preferibles (núm. 2 i 3).

Les reticències de Gret Schib a l'hora d'intervenir en el text base responen a una opció ecdòtica que vol evitar la manipulació excessiva de les obres i, per tant, que el text resultant sigui un artefacte filològic ahistòric, sense existència prèvia com a tal. Aquesta opció té uns riscos evidents. D'entrada, perquè accepta com a vàlid un nombre elevat de lliçons singulars, espúries i errònies. A més a més, atorgar al text base un grau tan elevat d'autoritat implica desestimar bona part del cabal d'informació que transmet la resta de la tradició conservada.

Per pal·liar, fins allà on sigui possible, aquestes mancances, es va constatar que calia fer una major atenció a la transmissió de les obres, a la història de la tradició i a l'anàlisi dels testimonis. Aquesta renovació de plantejaments, evidentment, no va ser aliena a les discussions generades, sobretot durant la segona meitat del segle XX, al voltant de la crítica textual. A partir d'aquestes reflexions s'assumeix que, malgrat que els textos siguin obra d'un autor concret, s'han vist inevitablement afectats per la seva mateixa tradició i en són igualment producte. Per poder valorar adequadament l'aportació de l'autor, aleshores, s'ha de poder donar compte de les modificacions produïdes durant la transmissió. D'aquí la necessitat de col·lacions sistemàtiques, que recullin si més no les variants ecdòticament significatives, i que la selecció de lliçons parteixi d'un coneixement aprofundit de

les relacions de parentiu establertes entre els testimonis conservats —tant verticals com, si es dóna el cas, horitzontals. Aquests aspectes no es contradiuen amb l'atenció dispensada al manuscrit base, que haurà estat escollit atenent al lloc que ocupa en la tradició i transcrit amb estricta fidelitat.

El pes atorgat a la història de la tradició i a la transmissió dels textos té una deriva particular en l'edició de les obres de Ramon Llull, que comença a fer-se present en les edicions publicades al final dels anys vuitanta i noranta del segle XX, en part coincidint amb la posada en marxa de la Nova Edició de les Obres de Ramon Llull (NEORL). La constatació dels modes de producció i de difusió de la pròpia obra impulsats pel beat, que va intervenir directament en l'elaboració de traduccions d'obres seves, o al qual podem atribuir afegits en llibres complets i tancats o, fins i tot, noves versions d'alguns textos, fa necessari tenir presents aquests fenòmens a l'hora d'editar-ne la producció. Davant d'aquestes evidències, no únicament esdevé imprescindible partir de la totalitat de la tradició conservada en català —sobretot dels testimonis antics, per bé que sovint també dels moderns—, sinó que així mateix s'han de tenir en compte els testimonis escrits en llengües diferents de l'original.

Aquestes innovacions metodològiques han estat desenvolupades en les darreres edicions lul·lianes aparegudes dins d'ENC. Ho trobem en els textos crítics del *Llibre de l'orde de cavalleria* (1988) i, amb resultats especialment remarcables, del *Llibre d'amic e amat* (1995), tots dos a cura d'Albert Soler. Si ens centrem en aquest darrer títol, d'entrada constatem la multiplicació de testimonis tinguts en compte respecte de les edicions de 1927 i 1935, ja que dels tres còdexs catalans passem a cinc testimonis en aquesta llengua i un d'occità, als quals s'han d'afegir, a més, els corresponents a les traduccions francesa i llatina (cinc i nou, respectivament, que no detallo); tots han estat consultats, descrits i analitzats:

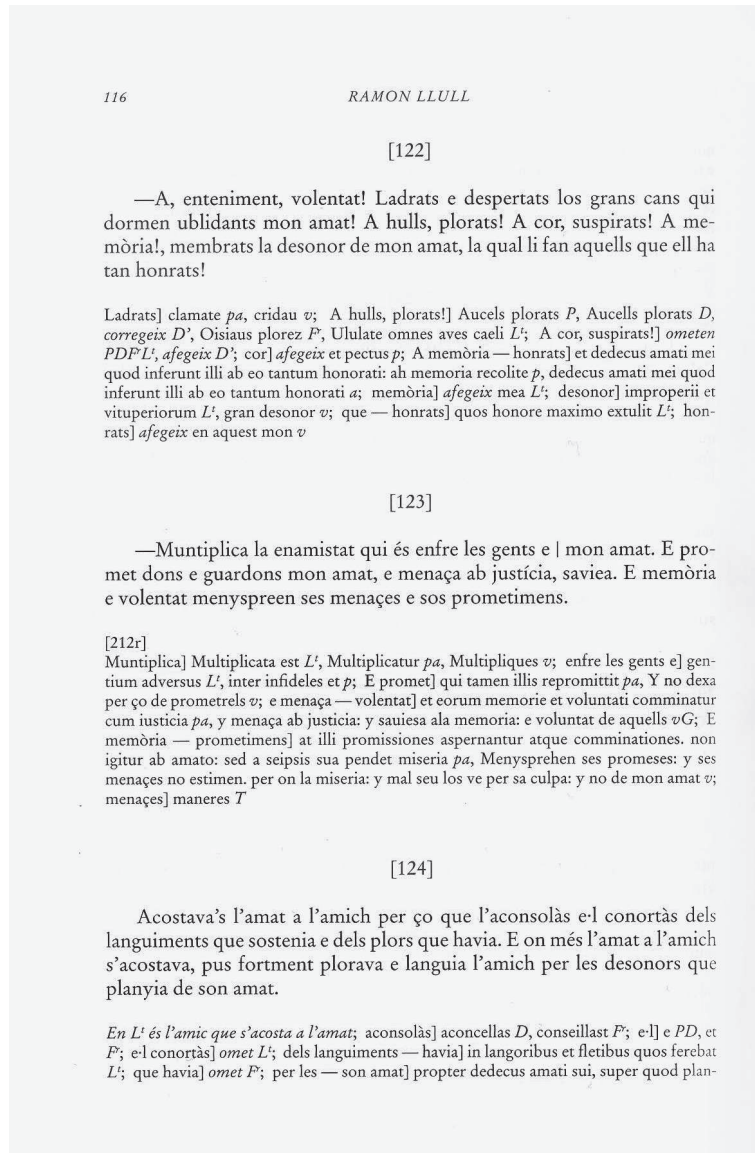
Versió catalana

- A Munic, Staatsbibliothek, Hisp. 67 (610), *Blaquerna* acèfal (XIV-XV)
- D Palma, Biblioteca Pública, 1025, llibre Vè (XIV-XV)
- G Palma, Arxiu Municipal, Bibl. 44, *Exposició del LAA* (1646)

T Barcelona, col·lecció privada, *Exposició del LAA* (XV-XVI)
v València, Bonllavi, *Blaquerna* (1521)

Versió occitana

P París, BNF, esp. 478, *Blaquerna* acèfal (f. XIII)

Pàgina de l'edició d'Albert Soler del *Llibre d'amic e amat* de Ramon Llull, publicada el 1995 (segona edició, 2012).

Un dels aspectes més remarcables de la tradició del *Llibre d'amic e amat* són, sens dubte, les estretes relacions genètiques existents entre les diverses versions de l'obra, que l'estudi històric i ecdòtic dels tes-

timonis ha permès posar de manifest. D'acord amb aquestes constatacions, les versions francesa i llatina haurien estat elaborades a partir de la traducció occitana, no pas de l'original català. L'exemple del versicle 122 és, en aquest sentit, revelador. Hi llegim:

—A, enteniment, volentat! Ladrats e despertats los grans cans qui dormen ublidants mon amat! *A hulls, plorats!* A cor, suspirats! A memòria!, membrats la desonor de mon amat, la qual li fan aquells que ell ha tan honrats!

A hulls, plorats!] Aucels plorats *P*, Aucells plorats *D*, *corregeix D'*, Oisiaus plorez *F^r*, Ululate omnes aves caeli *L'*

La lectura correcta del passatge en cursiva és, evidentment, la catalana d'*A*. L'error present a la resta de la tradició s'ha d'haver produït dins de la tradició occitana (des d'un hipotètic «A vuels»), cosa que mostra que no sols en depenen les traduccions francesa (*F^r*) i llatina (*L'*), sinó també el text recatalanitzat de *D*. L'anàlisi morfològica i de contingut dels còdexs que conserven les traduccions, a més, permet posar-ne diversos en relació directa amb Ramon Llull, que n'hauria impulsat la còpia.²⁵ Cosa que, de retruc, implica que les versions occitana, francesa i llatina van ser igualment fetes a instància seva.²⁶ Es tracta, doncs, de testimonis que no poden de cap manera ser obviats a l'hora d'establir el text català. Conèixer aquests fets aporta una major fonamentació dels resultats finals, ja que permet valorar el pes i el paper que cada testimoni té en el conjunt de la tradició.

El cas de la producció lul·liana, complexa i diversa, és sens dubte excepcional. Els resultats obtinguts, això no obstant, evidencien fins a quin punt poden ser útils i productius els plantejaments metodològics, i el grau d'exigència, amb què s'encaren les edicions actuals

25. Entre els testimonis francesos i llatins són especialment remarcables el ms. fr. 24402 de la Bibliothèque Nationale de París, que Llull degué proporcionar a Pere de Llemotges durant la seva primera estada a la ciutat del Sena (1287-1289), i el ms. Phill. 1911 de la Staatsbibliothek de Berlín, donat pel beat a la parisenc Cartoixa de Vauvert vers 1297-1299, que conserven còpies de la traducció francesa del romanç, o bé el ms. lat. VI, 200 de la Biblioteca Nazionale Marciana de Venècia, que entre altres obres lul·lianes conté la versió llatina del *Llibre d'amic e amat*; l'any 1289 Llull en féu present, tal com detalla una nota, al dux Pietro Gradenigo.

26. Vegeu l'estudi d'Albert Soler dins LLULL, 1995: 22-25 i 234-240.

d'ENC. Encara que les situï inevitablement lluny dels objectius divulgatius dels seus orígens. Val a dir, però, que l'Editorial Barcino no se n'ha desentès, i ara són altres les col·leccions que n'han recollit el testimoni.

És en bona part l'adaptació a les necessitats detectades en cada etapa el que justifica l'evolució experimentada pels criteris de la col·lecció. Així, el naixement d'ENC en plena dictadura de Primo de Rivera, aviat farà noranta anys, explica l'impuls donat a unes edicions pensades per arribar a un ampli ventall de lectors. D'aquí el format econòmic dels volums, l'orientació divulgativa dels materials addicionals i el fet que els textos s'oferissin amb ortografia normativa. A partir dels anys trenta, un context editorial amb una oferta més àmplia i sense altres restriccions que les comercials va permetre que en els volums de la col·lecció es fes més atenció als aspectes filològics, per bé que encara amb una certa timidesa. Aquesta situació es va veure dramàticament trastocada per la Guerra Civil espanyola. Després d'uns anys d'inevitable silenci, la represa de la col·lecció es va caracteritzar per un abandonament progressiu de l'orientació divulgativa, vista amb suspicàcia per les autoritats franquistes, i l'accentuació de les exigències filològiques i ecdòtiques. La situació del país, amb la intel·lectualitat a l'exili o silenciada i la producció cultural sota mínims, així ho aconsellava. Aquest model d'edició crítica es va consolidar en els anys que seguiren, i és el que, amb algunes adaptacions fruit de la reflexió al voltant del fet textual, continua definint els volums actuals d'Els Nostres Clàssics.

Bibliografia

- ARAMON I SERRA, Ramon (1934). [Ressenya de:] «*Curial e Guelfa*. Text del XV^{en} segle, reproduït novament del codex de la Biblioteca Nacional de Madrid, per R. Miquel i Planas ab estudis y notes del mateix, y de Anfòs Par. — Barcelona, *Biblioteca Catalana*, MCMXXXII, XLV-584 pàgines». *Revista de Filología Española*, XXI (1934), p. 407-416.
- ARAMON I SERRA, Ramon (1955). «Les edicions de textos catalans medievals». A: *VII Congreso Internacional de Lingüística Románica*

- (*Barcelona, 7-10 abril de 1953*), II, *Actas y memorias*. Barcelona: Abadia de Sant Cugat el Vallès, p. 197-266. Ara dins: *Estudis de llengua i literatura*. Presentació de Joan A. Argente, prefaci i edició a cura de Jordi Carbonell. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1997 (Biblioteca Filològica, XXXIII), p. 433-504.
- BADIA, Lola, Joan SANTANACH i Albert SOLER (2009): «Le rôle de l'occitan dans la production et la diffusion des œuvres de Raymond Lulle (1274-1289)». A: *La voix occitane. Actes du VIIIe Congrès de l'Association Internationale d'Études Occitanes. Bordeaux, 12-17 octobre 2005*, I. Réunis et édités par Guy Latry. Bordeus: Presses Universitaires de Bordeaux, p. 369-408.
- BOADES, Bernat [Joan Roig i Jalpí] (1930-1948). *Libre de feyts d'armes de Catalunya*, 5 vol. A cura d'Enric Bagué, pròleg al quart volum de Miquel Coll i Alentorn. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 29, 45, 52, 60 i 61).
- CANALS, Antoni (1935). *Scipió e Aníbal. De Providència. De arra de ànima*. A cura de Martí de Riquer. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 49).
- CASACUBERTA, Josep Maria de (1953). *Excursions i sojorns de Jacint Verdaguer a les contrades pirinenques*. Barcelona: Editorial Barcino (Biblioteca Verdagueriana, 1).
- COLÓN, Germà, Arcadi GARCIA i Vicent GARCIA EDO (1970-2007). *Furs de València*, II vol. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 101, 105, 113, 121, 130, 134, 136-140).
- COROMINES, Joan, i Josep Maria de CASACUBERTA (2005). *Epistolari*. A cura de Joan Ferrer i Joan Pujadas, pròleg d'Albert Manent. Barcelona: Fundació Pere Coromines (Textos i Estudis, 8).
- EIXIMENIS, Francesc (1929). *Doctrina compendiosa*. Text i anotació pel P. Martí de Barcelona, O. M. Cap. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 24).
- FABRA, Pompeu (2010). *Converses filològiques*. Direcció de Jordi Mir i Joan Solà, a cura de Joaquim Rafel, Joan A. Argenter, Josep Murgades, Maria Toldrà i Antoni Tobella. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans - Edicions 62 - Edicions 314 - Editorial Moll (Obres Completes, 7).
- LLANAS, Manuel (2005). «Josep M. de Casacuberta, editor. Servei, rigor i tenacitat». *L'Avenç*, 306 (octubre), p. 48-51.

- LLULL, Ramon (1859). *Obras rimadas*. Ed. Jeroni Rosselló. Palma de Mallorca.
- LLULL, Ramon (1905). *Llibre de les Besties*. Text original am prolec, notes bibliogràfiques i glosari den M. Obrador Bennassar. Barcelona: L'Avenç (Biblioteca Popular de «L'Avenç», 46).
- LLULL, Ramon (1914). *Libre de Blanquerna*. Transcripció directa amb facsimils, mostres d'escriptura i variants dels més vells manuscrits per Moss. Salvador Galmés i Miquel Ferrà. Palma de Mallorca: Comissió Editora Lulliana (Obres de Ramon Lull. Edició original, IX).
- LLULL, Ramon (1925). *Poesies*. A cura de Ramon d'Alòs-Moner. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 3).
- LLULL, Ramon (1927). *Llibre d'amic e amat. Llibre d'Ave Maria*. A cura de Marçal Olivar, introducció i notes de Salvador Galmés. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 14).
- LLULL, Ramon (1931-1934). *Libre de meravelles*, 4 vol. A cura de Salvador Galmés. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 34, 38, 42 i 46-47).
- LLULL, Ramon (1935-1954). *Libre de Evast e Blanquerna*, 4 vol. A cura de Salvador Galmés, Andreu Caimari i Rosalia Guilleumas. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 50-51, 58-59, 72 i 75).
- LLULL, Ramon (1972). *Doctrina pueril*. A cura de Gret Schib. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 104).
- LLULL, Ramon (1975). *Blanquerna (València: Joban Joffre, 1521)*. Edició facsímil. València (Biblioteca Hispànica Puvill, 3).
- LLULL, Ramon (1980). *Arbre de filosofia d'amor*. A cura de Gret Schib. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 117).
- LLULL, Ramon (1988). *Llibre de l'orde de cavalleria*. A cura d'Albert Soler i Llopart. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 127).
- LLULL, Ramon (1989). *Llibre de meravelles. A: Obres selectes de Ramon Lull (1232-1316)*, II. Edició, introducció i notes d'Antoni Bonner. Palma: Editorial Moll (Els Treballs i els Dies, 31 i 32), p. 7-393.
- LLULL, Ramon (1995). *Llibre d'amic e amat*. A cura d'Albert Soler i Llopart. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics B, 13).

- LLULL, Ramon (2005). *Doctrina pueril*. Edició crítica de Joan Santanach i Suñol. Palma-Barcelona: Patronat Ramon Lull (NEORL, VII).
- LLULL, Ramon (2009). *Romanç d'Evast e Blaquerna*. Edició crítica d'Albert Soler i Joan Santanach. Palma-Barcelona: Patronat Ramon Lull (NEORL, VIII).
- LLULL, Ramon (2011). *Llibre de meravelles*, I. Edició de Lola Badia (dir.), Xavier Bonillo, Eugènia Gisbert i Montserrat Lluch. Palma: Patronat Ramon Lull (NEORL, X).
- MANENT, Albert (1974). «Editorial Barcino, cinquanta anys de continuïtat». *Serra d'Or* (desembre), p. 69-71 [871-873].
- MANENT, Albert (1980). *Josep Maria de Casacuberta i l'Editorial Barcino*. Barcelona-Mallorca-València: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana. [La introducció al volum és reproduïda dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, I, *Homenatge a Josep M. de Casacuberta*, 1. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, p. 9-29.]
- MARTÍNEZ ROMERO, Tomàs (2005-2006). «El Congrés de 1906, els clàssics i l'edició de textos catalans antics». *Estudis Baleàrics*, 82/83, p. 253-267.
- METGE, Bernat (1924). *Lo somni*. Text, notes i glossari de Josep M. de Casacuberta, introducció de Lluís Nicolau d'Olwer. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 1).
- MIQUEL Y PLANAS, Ramon (1911-1914). «L'obra de la "Biblioteca Catalana"». A: *Bibliofília. Recull d'estudis, observacions, comentaris y notícies sobre llibres en general y sobre qüestions de llengua y literatura catalanes en particular*, I. Barcelona, col. 57-69.
- MONER, Francesc (1970). *Obres catalanes*, a cura de Peter Coccozzella. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 100).
- OBRADOR I BENASSAR, Mateu (1905). *La nostra arqueologia literaria, conferencia donada a l'Ateneu Barcelonès el dia 14 de maig de 1904, y seguida de Comentaris y Notes bibliográfiques*. Palma de Mallorca: Impr. de les Filles de J. Colomar.
- OBRADOR Y BENASSAR, Mateu (1908). «L'edició original de les Obres de Ramón Lull». A: *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, octubre de 1906)*. Barcelona: Estampa d'en

- Joaquim Horta, p. 501-506. N'hi ha edició facsímil: Barcelona, Vicens-Vives, 1985.
- OLIVER, Bernat (1929). *Excitatori de la pensa a Déu*. Text i anotació per Pere Bohigas. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 22-23).
- RODERGAS CALMELL, J. (1951). «Semblança y bibliografía de R. Miquel y Planas». A: Jaume Roig. *Spill o Libre de consells*, 2 vol. Edició de R. Miquel y Planas. Barcelona, 1929-1950 (Biblioteca Catalana), 33 p.
- ROIG, Jaume (1928). *Llibre de les dones, o Spill*. Text, introducció, notes i glossari per Francesc Almela Vives. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 21).
- SANTANACH, Joan (2000). «Perduts, amagats, retrobats. Història de dos manuscrits de la *Doctrina pueril*». *Els Marges*, 68 (desembre), p. 106-117.
- SANTANACH, Joan (2005). *Clàssics i més. L'Editorial Barcino i Josep Maria de Casacuberta*. Catàleg de l'exposició. Barcelona: Editorial Barcino.
- SANTANACH, Joan (2007). «Pompeu Fabra, Josep M. de Casacuberta i els inicis de l'Editorial Barcino». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXXXI, III-IV (juliol-desembre 2005), p. 821-830.
- SANTANACH, Joan (en premsa). «De Jeroni Rosselló a Mateu Obrador i Salvador Galmés. Un segle de publicacions lul·lianes a Mallorca (1859-1950)».
- SCHMID, Beatrice (1988). *Les «traduccions valencianes» del Blanquerna (València, 1521) i de la «Scala Dei» (Barcelona, 1523). Estudi lingüístic*. Barcelona: Curial-PAM (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 16).
- SOLER, Albert (1995). «Joan Bonllavi, lul·lista i editor eximi». *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, 31 (= *Miscel·lània Germà Colón*, 4), p. 125-150.
- VALLS I TABERNER, Ferran, ed. (1930-1933). *Consolat de mar*, 3 vol. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 27, 37 i 41).
- VILANOVA, Arnau de (1947). *Obres catalanes*, 2 vol. A cura de Miquel Batllori, pròleg de Joaquim Carreras i Artau. Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, 53-54).